

Lenka Procházková

BÍLÝ KLAUN

Sbírka fejetonů
a jiných krátkých
textů

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

BÍLÝ KLAUN

Lenka Procházková

BÍLÝ KLAUN

Sbírka fejetonů a jiných krátkých textů

**NAKLADATELSTVÍ
ÉPOCHA**

Copyright © Lenka Procházková, 2014

Cover and Layout © Helena Jiráková

Cover Illustration and Icons © Lukáš Fibrich

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2014

ISBN 978-80-7425-996-8 (PDF)

„Probud' se, otroku! Staň se občanem!“

(z projevu 23. 2. 2013 na náměstí Svobody v Brně)

MÍSTO ÚVODU - OBRANA NOSNÝCH ZDÍ

S výběrem textů pro tuto knížku jsem začala loni o Vánocích (2013). Správněji řečeno – s jejich vyhledáváním. Bylo to složité pátrání v dokumentech počítače a ve stohu novin a časopisů. Připadala jsem si jako archeolog, protože u některých textů jsem si nepamatovala ani název, natož datum jejich publikování. Několikrát jsem musela zahanbeně prosit o pomoc redaktory, aby mnou nedohledatelný článek vybádali v elektronickém archivu periodika.

Zcela jistě jsem ale věděla, že se sbírka, až ji sesbírám, bude jmenovat Bílý klaun, podle fejetonu, který jsem jedním dechem napsala během zářijové noci z neděle na pondělí v roce 2009. Tvůrčímu výkonu předcházela útrpný víkend strávený u obrazovky veřejnoprávní televize. Přímý přenos z „polosoukromé“ návštěvy papeže Benedikta XVI. a doprovodné veřejné tanečky mě natolik uhranuly, že jsem to nepřestala sledovat ani při vaření, uklízení a koupání maličké vnučky. Když se rodiče nemluvněte vrátili z dovolené, užasli, že jsem jim neplánovaně vydrhla i parkety, ale na vysvětlování „záchvatu“ jsem neměla čas, protože mi v mozku už blikal název Bílý klaun. V autobuse z Kladna do Prahy jsem si psala do diáře další klíčová slova, v metru jsem v tom pokračovala a omylem přejela o stanici dál. Když jsem konečně doma zapnula počítač, všimla jsem si, že se mi rozčilením chvějí prsty. V osm ráno jsem článek dopsala a ihned jej poslala svému právníkovi. V devět jsem mu zatelefonovala. „Je to žalovatelné?“ ptala jsem se. „Mohlo by být. Ale buď v klidu, tohle ti stejně nikdo neotiskne,“ předvídal. Mýlil se. V deníku Právo to vzali a uveřejnili na straně politických komentářů, přestože text „přetejkal“ a museli kvůli němu znovu lámat.

Až o dva roky později mi i Právo, tak jako před ním jiné deníky, začalo některé články bez vysvětlení vracet. Ten nejdůležitější neotištěný se týkal tzv. církevních restitucí. Kolegyně z Literárních novin mi navrhla, ať to uveřejním u nich. Jenže komentář byl na vkus „Literárek“ příliš stručný. Místo dvou tisíc znaků žádaly sedm tisíc. Rozvíjet zhutnělé myšlenky je podobně „snadné“ jako zvětšovat malé šaty, nicméně jsem začala s přepisem. V průběhu práce mi zavolal šéfredaktor a rozšířil zadání na šestnáct tisíc znaků. Třetí verzi jsem tedy pojala rozmáchle, jako historický výklad. Znovu jsem pročetla podklady, které shromažďuji od počátku devadesátých let, konzultovala jsem s odborníkem na církevní právo a po třech týdnech jsem do redakce poslala výsledný text. Pak jsem jej ještě v detailech opravovala, sahala i do korektur, změnila nadpis a pomáhala vybrat fotku na titulní stranu. Pocit radosti a úlevy z toho, že článek konečně vyšel a míří ke čtenářům, byl srovnatelný s vydáním románu. Moje spolupráce s „Literárkami“ pak trvala déle než rok, po který statečně nesly prapor vzdoru proti nemravnému zákonu. Jenže pro týdeník je těžké dlouhodobě držet osamělý kurz. Další texty jsem pak uveřejňovala na internetových serverech, především na Britských listech. „Literárkám“ však patří vděk za to, že jako první odvážně vypustily světlice signalizující SOS v době, kdy církev už byla nakročená k předjednanému rychlému vítězství. Díky včasnému varování se jí ta cesta, přestože umetená politiky a médii, značně protáhla a kdo ví, jaké zátarasy čeští občané ještě uchystají...

Sbírka Bílý klaun však není monotematická, seřadila jsem do ní všechny krátké texty, které jsem napsala za posledních pět let. Je to ucelený soubor zachycující moje názory, obavy, ale i naděje. Texty jsou řazeny chronologicky. Čtenářům to umožní zpětně si uvědomit souvislosti mezi politickým vývojem a proměnou naší společnosti a zamyslet se nad otázkou: cui bono? Tedy: komu to prospívá? Sbírka obsahuje i projevy, které jsem pronášela při různých demonstracích a na setkáních, jež povětšinou organizovalo Hnutí za přímou demokracii.

Jako přídatek jsem do knihy zařadila i čtyři dokumenty, které se týkají tzv. církevních restitucí. V textu trestního oznámení na premiéra Petra

Nečase a spol. je nepřesnost v čísle zákona. I když jsem trestní oznámení konzultovala se dvěma právníky, nevšimli si, že zákon byl v pozdějším znění přečíslován. Ostatně této „kosmetické vady“ si nevšimli ani státní zástupci, kteří trestní podání prošetřili a odložili (na lepší časy?). Chci však čtenáře uklidnit. Laik, který podává trestní oznámení, není povinen znát čísla zákonů, stačí, když popíše čin, který pokládá za trestný. Když jsem formulovala trestní oznámení na kardinála Duku a další neznámé pachatele, doporučil mi právník, abych jejich spoluúčast při přípravě zákona o tzv. církevních restitucích zhodnotila jako „pokus o podvod“. Mně však připadala výstižnější „krádež ve stadiu pokusu“. Ať tak či onak, státní zástupci i toto podání odložili a umožnili, aby trestný čin byl dokonán.

Součástí příloh jsou i dopisy papeži Benediktovi a papeži Františkovi. Na ten první jsme odpověď nečekali. Na druhý ano. Zlatoušty kardinál Duka ale papeži Františkovi vysvětlil, že jsme hrstkou postkomunistů a že u české veřejnosti nemáme podporu. Říká se, že lež má krátké nohy, pod sutanou to ale není vidět...

Dokumentů zařazených do příloh by mohlo být mnohem víc, ale nechci čtenáře deprimovat četbou všech odpovědí politiků, státních zástupců, policejních orgánů a dalších úředních osob, se kterými jsme si dopisovali a kteří naši snahu o uchránění státních majetků zamítli. Hromadění špatných zpráv vede k beznaději. Ale naštěstí jsou i dobré zprávy! O jednu se zasloužil občan Jan Bouček, emeritní hajný, který svým neúnavným bádáním v archivech a podáváním trestních oznámení dokázal zachránit velké lesní pozemky na Broumovsku, které chtěli od státu získat benediktini (kdysi „ocenění“ Benešovým dekretem). Ve dnech, kdy pracuji na korekturách této knížky, probíhá několik dalších obdobných „tichých soubojů“. Nebylo by však taktické, je už nyní konkretizovat, a dávat tak avízo těm „nejpečlivějším“ čtenářům, kteří knihou budou procházet krok za krokem jako územím nepřítel. Moje zkušenosti z disentu nevyvanuly...

Ke každému textu je přiřazena ikonka pro rychlou orientaci. Psacím strojem označujeme články, které vyšly v tištěných periodikách, ikona po-

čítače uvádí texty zveřejněné na internetu, u projevů je mikrofon, u dopisů obálka, trestní oznámení zdobí váhy. Kalamář s husím brkem krásí krátké esejistické glosy. Sbíрка obsahuje i jednu pohádku (určenou nejen dětem) a jednu s humorem sepsanou odpověď na vážnou anketní otázku.

Končí březen (2014) a já se chystám na stěhování. Po pětadvaceti letech opouštím byt na pražském nábřeží s výhledem na Vltavu a vzdálenou siluetu Hradu. Nad věží korunovační katedrály stále ční český lev. Ten pohled mi ale nebude chybět, mám jej trvale obtisknutý v duši. Od dubna budu žít na Žižkově. Když jsem tam poprvé přišla na obhlídku terénu a zastavila se v horním cípu Kostnického náměstí, všimla jsem si, že obrovitá jízdni socha Jana Žižky optickým klamem stojí přímo na střeších žižkovských činžáků. Působilo to na mě jako přírodní úkaz a poskytlo mi to inspiraci k následujícím povzbudivým řádkům.

Český národ má jedinečnou historii, což souvisí s polohou naší vlasti na zeměkouli. Život, po generace uskutečňovaný na křižovatce vlivů, připomíná pohledem do zpětného zrcátka zebří pruhu. Až na to, že bílé pruhy značící myšlenkové vzepětí, jsou mnohem užší než ty tmavé, v nichž se žití snižuje na přežití. Ale i v obdobích tmavých pruhů, kdy svítání bylo v nedohlednu, tu vždy žili lidé schopní nazírat minulost, přítomnost a budoucnost v souvislostech. Úvahy o tom, že lidský osud není předurčen, ale vytvářen přístupem k životu, nacházely své zastánce a jejich následovníky. Pokaždé, když se odvaha v myšlení projevila i v činech, přišel na řadu bílý pruh. Netrval dlouho, ale ti, kdož v něm aspoň chvíli žili, přenesli naději dál. Paměť národa nelze vyleptat kyselinou ani začernit cenzurními zásahy.

I když je dnes česká společnost roztříštěná do mnoha skupin, podle hesla rozděl a panuj, tak ve chvíli, kdy je útok veden proti nosné zdi společného domu, která drží klenbu, nezbyvá čas na kádrování obránců. Doporučovaná vzájemná nenávisť mizí a místo ní vzniká soudržnost. Taková chvíle, kdy minulost se sepe s přítomností, aby stvořily budoucnost, se blíží. Bude dalším bílým pruhem?

Život na křižovatce vlivů v nás vypěstoval nejen mimořádnou trpělivost, ale i kacířskou odvahu. Spojení obou vlastností zatím odolalo všem pokusům o převýchovu. Věřím, že to nevzdáme a že si dál budeme předávat naději na plnost života navzdory režimům a systémům.

Lenka Procházková

I. FEJETONY A DALŠÍ TEXTY

POCIT VINY VYŠLECHTIL ČLOVĚKA

V dětství pocit viny souvisí se strachem z potrestání. Tato přímá úměra funguje i při výchově domácích zvířat. Provinilé dítě i provinilý pes, když potrestání odezní, většinou projevují pokoru, protože touží po smíru s „vrchností“. S podobným principem operuje i katolická církev. Hříšník se v hygienických intervalech vyznává ze svých vin a prostřednictvím kněze je mu odpuštěno. Hluboká důvěra v odpuštění je mistrovským vynálezem proti zoufalství. My, kteří rituál zpovědi nepracujeme, se musíme s pocitem viny vyrovnat sami. Výčitky svědomí jsou signálem, že jsme ublížili své vlastní duši. A i když racionálně víme, že duše neexistuje (žádný patolog ji ještě nenašel), reálně cítíme, že bolí. A nejsme první, koho. Myslím, že ani Shakespeare nebyl žádný svatoušek a že si lady Mackbeth nevycucal z prstu. Člověk si své běsy nevymýšlí, on je zná. Už antické Erýnie jistě vznikly reálným prožitkem a zřejmě nešlo jen o kvílení větříčku. Někdo někoho zapíchnul a pak mu to leželo v duši. A nám tak předal ten mučivý prožitek pro výstrahu. Silná umělecká díla, stejně jako náboženství, odedávna ukazují, že překračování základních pravidel společenství je zlým činem. Mezi nepřebornými příklady potrestaných viníků jsou však i výjimky. Někdy dobro prohraje. Církev to řeší institutem mučedníků, kteří jsou za své utrpení odměněni až po smrti, zatímco na nedostížené lotry čekají věčná muka. Umění je méně alibistické. Uznává, že pocit viny není vrozený, ale vypěstěný a že ho nemusí mít úplně každý. Lékaři a právníci to vědí taky. Lidé, kterým chybí schopnost cítit svou vinu, jsou pro společenství „normálních“ nebezpeční. Nemají zpětnou vazbu (ony výčitky). Způsobit to může i nějaká vada v mozku, ale častěji za to může špatná vý-

chova. Fanatismus, který hlásá, že účel světí prostředky, vede k přizpůsobování se špatným (nepsaným) pravidlům. Pocit spoluviny může zakrnět a nakonec vymizí úplně, pokud se potrestání hlavních viníků opakovaně nekoná. Člověk zbavený pocitů viny pak přestává být „domácím“ zvířetem, přestává cítit odpovědnost za „obec“ a vrací se k zákonům džungle. Takový člověk přestává disponovat budoucností.

Sanquis, únor 2009

SMYSL NÁSILÍ V DĚJINÁCH

V dobách kmenových společenství souviselo násilí s kodexem cti a msty. Tento kodex lidí vychovával, aby se prosazovali silou, a tím si získávali autoritu. Oko za oko – zub za zub. První války neměly ekonomický cíl, ale představovaly boj o prestiž. Kořist (zajatci, koně, ženy a posvátné symboly protivníka) byla hmatatelným důkazem této prestiže. Člověk ještě neměl vlastní zájmy, ale byl pevně vklíněn do své skupiny a sdílel její kruté praktiky jako cosi naprosto přirozeného. Individuální svědomí, tak jak je vnímáme dnes, neexistovalo.

Vznikem států se násilí začalo měnit na prostředek k rozšiřování území. Výbojné války souvisely se ctí a autoritou panovníka. Někdy se slabší protivník dokázal válce vyhnout závazkem vazalství. Tyto smlouvy však neměly dlouhé trvání. Zatímco zrada silnějšího signatáře smlouvy byla vnímána jako jeho právo, zrada vazala byla zkrátka zradou. V triumfálních průvodech vítěze byl poražený předváděn davu jako bezctná kořist. Při krutých popravách se obecnostvo nehroutilo hnusem, zatímco my, dnešní filmoví diváci, při scénách ukazujících to starověké barbarství, zavíráme oči. Neradi vidíme člověka v tísní. Odkdy? Kdy došlo k té změně přístupu?

„Nečiň druhému to, co bys sám nesnesl,“ nabádal před dvěma tisíci lety mladý rabi Ješua. Muž, který se pokoušel zreformovat Starý zákon. Řekl toho víc, mluvil například i o lásce: „Miluj bližního tak jako sebe.“ Ale zákoníci nepotřebovali změnu. Kdokoliv mínil měnit „jejich“ pořádek, musel počítat s hrubým zacházením. A tak byl násilně umlčen. Ale i křesťanství bylo šířeno násilně – mečem a ohněm. Zabíjení a mučení ve

jménu pacifisty Ježíše nám dnes připadá obludné, ale tehdy tím autorita církve sílila. Potírání kacířství v regionech, které už byly pod dohledem neomylného papeže, lze nazvat defenzivou, zatímco násilné šíření téže ideologie v zemích, ve které lidé věřili v jiného boha, bylo válkami ofenzivními. Skutečným motivem bylo šíření vlivu a moci, tedy dobyteltství. Ani francouzská revoluce, která Boha dočasné zrušila a nastolila místo něj Rozum, se nevyhnula starým krvavým praktikám. Svobodu, rovnost a bratrství pak roznášeli Bonapartovi gardisté na hřbetech svých koní po celém kontinentě. I novodobé totalitní ideologie (fašismus a komunismus) používaly násilí jako nejvhodnější přesvědčovací prostředek. Ovšem i dnešní demokratické systémy užívají k prosazení bezpečnosti a míru mnohdy násilí. Nestranné analýzy tvrdí, že možná ani tak nejde o mír, jako spíš o naftu. Máme o tom přemýšlet, nebo důvěřovat tomu, co je proklamováno kazateli? Přemýšlení možná nemusí být tak nebezpečné jako nepřemýšlení a mlčenlivé sdílení mocenských praktik. Naše individuální vědomí a svědomí, ke kterému se člověk dva tisíce let sunul, bychom si měli pěstovat i nadále. Jinak všechno násilí v dějinách bylo nesmyslné a pouze dokumentuje fakt, že člověk není zrozen pro mír, ale pro ustavičnou válku. I pod cizí vlajkou a kvůli prestiži a kořisti silnějšího signatáře...

Sanquis, květen 2009

INFORMACE A PŘÍZPŮSOBIVOST

Od dob, kdy zprávy vybubňoval obecní slouha na návsi až k dnešní střelhité informovanosti díky internetu, uplynulo jen několik set let.

Jak se za tu dobu změnil člověk? Je moudřejší? Je svobodnější? A je šťastnější?

I v časech, kdy média tiskla a vysílala jen to, co jim státní politika předstřela, existovali nepřizpůsobiví občané, kteří chtěli mít o stavu světa objektivnější informace. Hlas Ameriky a Svobodná Evropa byly rušené, ale nedokonale, takže za dobrých klimatických podmínek a při značné trpělivosti se hledač dověděl víc, než pasivní konzument stádních (státních) pořadů. K informovanosti přispíval i samizdat. Touha po zakázaném ovoci ze stromu poznání s sebou vždy nesla riziko postihu. Dnes, kdy je svobodné šíření informací zaručeno ústavou a kdy nám satelity v přímém přenosu nabízejí bezpečnou účast na nebezpečných místech, riskujeme jiné postižení. Svět se přehledně smrškl, ale člověk se tím nezvětšil, jen mu okoralo srdce. Vzrušuje nás zjištění, že na Marsu je voda, ale zároveň vytěsníme informace, že velká část obyvatel naší vlastní planety si pro vodu pořád chodí s vědry do potoků...

Tato úvaha nemá být zaměřena proti globálně šířeným informacím, ale proti jejich dopadu na naši soudnost. Když obecní slouha přečetl shromážděným, že panu hraběti zemřela žena, a proto v sobotu nebude v městečku trh, aby volání prodavačů nenarušilo zádušní mši v kostele, rozhodli radní, že tedy trh bude výjimečně už v pátek. Když o tři sta let později stamiliony lidí v přímém přenosu sledovaly pohřeb princezny z Walesu,

měl jejich smutek z té cizí tragické smrti i vzrušující příměs uspokojení, že to tak pospolu a stejně prožívají. Zatímco obecní slouha jen vyřizoval, co se má dělat, globální informace bubnující dnes z médií nám evokují, co máme cítit, jak mluvit a co kupovat, abychom byli *in*. Takové programování lze samozřejmě vypnout. Pak si ale ty city, pocity a názory musíme pořídit samostatně. Nepřízpůsobovat se trendům a nedat se označkovat jako dobytek i dnes předpokládá odvalu.

I když člověk dnes dokáže překonat gravitaci a v biologii hmatá už po základech fyzické existence, uchopuje geny z jejich prostředí a zkoumá a kultivuje je v umělých podmínkách, k čemu je to pro zítřek dobré, když si ale nepoloží tu základní otázku po smyslu lidského života? A přitom je to otázka nejstarší. Umělci všech dob mluvili o úzkosti lidské duše a dělali se možné prázdnoty. To už ale dnešní vykladači světa šťastně vyřešili a přelepili ta prázdna místa reklamou.

Sanquis, červenec 2009

SOUKROMÍ ANEB NENIČ MĚ KRUHY

Touha po soukromí zřejmě u lidí není pudem, ale spíš kombinací genů a výchovy v raném dětství.

Když mě v pěti letech rodiče odvezli od olomoucké babičky, mé první vyprávěčky příběhů, a vrzli mě v Praze do školky, byl to pro mě šok. Nikdy nezapomenu na pocit úzkosti z té organizované hordy. Stála jsem přitisknutá ke zdi, nemluvná a zoufalá a hleděla oknem do zahrady na svobodné zelené stromy, zatímco moji vrstevníci klečeli na linoleu a společně si hráli s kostkami. V poledne jsem se štítila jít z bakelitového tácku a večer, když pro mě maminka konečně přišla, jí učitelky řekly, že jsem nekollektivní typ s podezřením na abnormalitu. Než došlo na vyšetření u psychologa, pochopila jsem pravidla hry. Měnící se sociální podmínky mohou touhu po soukromí „převálcovat“, ale nikoliv zničit, protože pocit libosti ze svobodného prostoru a výběrové komunikace zůstává v člověku uvízlý jako ideál. Myslím si, že požadavek soukromí souvisí s rozvojem samostatného myšlení. V Novém zákoně jsou zmínky o tom, že Ježíš odcházel často do soukromí, aby mohl přemýšlet, případně „komunikovat“ s Bohem. I kupec Mohamed prchal za inspirací do samoty, a co teprve Buddha! Archimédés v hlubokém zamyšlení nad kruhy načrtnutými v písku osudově okřikl halamu ve zbroji, aby mu po nich neřapal, a zaplatil své právo na soukromý prostor vlastním životem. V dnešní přelidněné době, kdy se soukromí stává luxusem, si je bráníme technickými pomůckami: tmavými brýlemi místo rolet, sluchátky s hudbou, která nás v metru izoluje před okolní banalitou. Už starověcí proroci si halili tvář pláštěm, aby nebyli

rušení při svém „vytržení“. Tenkrát se tomu tak říkalo. Dnes bych to nazvala couváním. Vycouvat z pasti ruchů do soukromí mysli je pro někoho každodenní nutností. Výjimeční jedinci si svůj soukromý myšlenkový prostor dokážou udržet i v naprosto šílených podmínkách. Například Ferdinand Peroutka, který si v koncentráku v hlavě (!) zformuloval synopse svých budoucích knih. Zřejmě právě tato schopnost mu pomohla přežít. Soustředění na vnitřní soukromý svět samozřejmě vyžaduje obrovskou vůli. Vlastně je to svoboda, kterou buď uhájíme, anebo se jí zřekneme, abychom se v hordě nelišili...

Sanquis, únor 2010

RUSKÝ HŘBITOV

Na Šeremetěvu bylo o dvě hodiny víc než na mých příletových hodinkách, ale při procházení tmavými chodbami jako by se čas skokem vrátil o desítky let. Proto chce Aeroflot vlastnit pražskou Ruzyni – jako svou předsunutou elegantnější dlaň? Moskvu založil kníže Dolgorukij...

V hotelovém pokoji jsem odložila kufr plný knih a šla na večeři s ředitelkou Českého centra. Servírka mě při objednávce pití znejistěla otázkou: „S gazom ili nět?“ Nebyla to poťouchlost, jen dotaz, zda chci perlivou vodu. Ale měli tu i mikulovský cabernet, který jsme si s paní ředitelkou (Vlastou) noblesně přiojednávaly po deckách. V Rusku se místo deci říká sto gramů. Psychicky vás to trochu nadeptává. Když jsme se dobraly ke kilogramu, na mých hodinkách bylo teprv devět. Načatý večer jsem strávila u televize. Na ruských kanálech se mluvilo o plynu, o Obamovi, o nějakých bulharských záchodech... České stanice pietně připomínaly Palacha.

Po nedělní snídani mě vyzvedl kamarád kamaráda (pan A.), pochválil mi kožich i válenky a poslal mě do pokoje ještě pro čepici. Vyjeli jsme škodovkou do namrzlých ulic. Na parkovišti pod Rudým náměstím (správně se má překládat „Krásným“, což už se nejspíš nikdy nezdaří) seděly ruské vrány. Mnohem větší a důležitější než ty naše. Krásné náměstí zase bylo menší a opravdu pěknější, než jsem si je doma stavěla. „Chcete se mrknout do mauzolea?“ zeptal se pohostinně pan A. „On tam furt je?“ „Ne-vím jestli on, ale je.“ Raději jsme ale šli do jednoho z kostelů. Lidé vcházeli s plastovými lahvemi a plnili je vodou, která crbolila z kontejnerového samovaru. S gazom ili nět? Ale pan A. šeptal, že je to svatá voda. Lidé

se nad ní děkovně žehnali a líbali ikony na stěnách. Chřipková epidemie sem ještě nedorazila. Pan A. koupil tenké dortové svíčky, zapálili jsme je a mysleli si přání. Ale je otázka, jestli to odtud jde odpinknout přes satelit. Hlas kněze zněl v echu až na náměstí, tam zmizel v hudbě, kterou nad kluzištěm u obchodního domu Gum rozprašovaly tlampače. U brány Kremle stáli v uniformách maršálové, zblízka jsem poznala Stalina a Brežněva. Smějící se Lenin (kterého na chvílku pustili z nocležiště) byl v civilu. Lidé si je fotili a dávali jim dýška. Naddimenzní hřích pořád fascinuje. Při nedávném hlasování o největších postavách ruské historie byl Gruzínce Džugašvili na třetím místě. Většina jeho moskevských soch je už ale na odkládišti v Gorkého parku. Jsou tam i další z té krevní skupiny, například obrovitý zakladatel Čeky Dzeržinskij, kterého prý stahovali z původního soklu před Ljubljankou na ocelových lanech (jako Husajna). V tom samém parku jsem ale pod příkrovem sněhu taky viděla památníky obětem Gulagu. Nepochopitelné.

Odpoledne mě pan A. zavezl na Vrabčí hory (dříve Leninské). Každé velké město, kterým protéká řeka, je z vyvýšeného stanoviště fotografické. Lomonosova univerzita, kolem které jsme se vraceli, je asi třikrát mohutnější než náš hotel v Dejvicích (dříve Internacionál) a podobných velkolepých věží je v Moskvě ještě dalších sedm. Poslední z nich postavili v památečním goticko-stalinském stylu až v devadesátých letech a je to prý nejvyšší obytný dům v Evropě. Na špici pulzuje signálka pro letadla, většina oken předražených věžních apartmá je však tmavých. Velký národ ale potřebuje velké stavby a velké pomníky. Ten, který znázorňuje vítězství nad fašismem, se mi ani nevešel do objektivu, a tak jsem zaostřila jen na spodní část, kde Jiří zabíjí draka. Svatý Jiří je patronem Moskvy. Ale kvůli tomu samozřejmě nezatrpkneme a nebudeme stěhovat našeho křehkého Jiříka z Hradu někam do parku.

V pondělí dopoledne jsem sestoupila do metra. Výzdoba stanic připomíná pravoslavné kostely. Podzemní ukázková byzanc. Otřískané vagony, které dosluhují i v Praze, jsou ale nudně šedé a bez sprejerských inovací.

Plakáty v chodbách, kde se zahřívají bezdomovci (bomžové, čili bez místa žitělstva), jsou nejen reklamní, ale viděla jsem dokonce i nabádací hesla: „Láska k národu začíná láskou v rodině“, nebo červenomodrobílý záhon: „Květy ruské vlajky!“ Při jízdě metrem se z reproduktorů stále opakuje, aby mladí uvolnili místa starším a aby byli ohleduplní. Někdy je to vyslyšeno, při vystupování na stanici Sportivnaja jsme překračovali ve dveřích batoh rozložitého ramba, než mu nastrojená dáma vynadala. Pak šla přede mnou a z tašky jí čouhaly plastové lahve. V areálu kláštera novicек se zařadila do fronty na svatou (svěcenou) vodu. Moji domněnku, že to pak doma dávají do lednice a postupně pijí místo ranního džusu, rozhořčeně vyvrátila slovy: „Vy kropujem tím byt a jídlo! Jsme kulturní národ.“

Ve vzdálené ulici Prečistěnka právě padly výstřely, které zabily novinářku Anastasii Bakurovovou a advokáta Marcelova, který u soudu zastupoval čečenského otce, jehož dcerku znásilnil a zavraždil ruský důstojník. Podle juliánského kalendáře byl svátek Zjevení Páně. Pravoslavné náboženství ten den ani tak nespojuje se Třemi králi, větší důraz klade na výročí křtu Ježíše v Jordánu. Pravoslavná církev je kromě Gaspromu největší podporou vládnoucí moci při budování „Velkého Ruska“. Moskevský (nedávno zemřelý) patriarcha byl Putinovým věrozvěstem, vzájemně se ctíli. Alexij II. byl zkušený muž, jehož úvazky ke KGB spadaly až do padesátých let. Putin je čerstvá síla a především na ženy prý působí charismaticky. Ale dokonce i Solženicyn ho po návratu z emigrace uznal jako autoritu a ospravedlnil jeho minulost. (Rozvědka je naprosto nutnou službou vlasti. Za každého režimu.) Malířka Táňa, moje průvodkyně v dalším dni, to Solzemu neodpustila. „Zkazil si renomé. Měl už mlčet, senila!“

Táňa je z nynějších poměrů v zemi zoufalá. Moje přání projít se Starým Arbatem sice splnila, ale s trpkými poznámkami. „Dnes už je to jen atrakce pro turisty. Umřelo to.“ Vedla mě na dvorky, které dřív žily a dnes jsou tam garáže a novostavby. Historické uličky, které starosta Moskvy dává bořit – nezůstávají dlouho rumištěm, starostova žena vlastní velkou stavební firmu.

Před stánky s obrázky zmizelého světa nás oslovil švédský televizní štáb. Nejdříve se zajímali, jaká je naše profese. „Na volných chlebach!“ usmála se svobodně umělkyně. A tak se povzbuzeně zeptali, co očekává od instalovaného Obamy. „Nic. Ruské vládě je jedno, kdo je v Americe prezidentem!“ vysvětlila Švédům. U vína (sto gramů bílého) jsme mluvily raději o literatuře. „Dostojevský? Ten je mnohem lepší v překladech, věř mi. V originále dost hrůza. Ale má vždycky silný příběh.“ „Co Turgeněv?“ vytáhla jsem svou starou lásku. „Tak ten má úžasné věty! Je precizní, umí popsat krajinu, náladu, i mlhu. I Hemingway se na něm učil. Ale já nanejvíc miluju Čechova. A řeknu ti svou teorii. Čechov měl určité český původ. Nemá v sobě tu zběsilost. A ten jeho humor, to taky vůbec není ruské. Jeho předkové sem asi přišli někdy po Bílé hoře,“ fabulovala zasněně. „Čechov je vedle Kafky nejlepší český spisovatel!“ Po té úžasné zprávě jsem přihodila ještě sto gramů a Táňa koupila machorky. Naučila mě, jak se musejí zakroutit a ohnout nahoru. Cigarety (i americké) jsou tu (na naše poměry) levné. Kaviár taky. I vodka. Církev ji prodává ve svých supermarketech. A každoročně postaví 300 nových kostelů, především podél čínských hranic. „Ale ne, aby sis domů koupila Putinku!“ zúžila mi výběr Táňa.

Pak mě zavedla k domu, kde bydlel Puškin se svou krásnou ženou a kde kvůli ní i umřel. Kdysi v tom pamětním domě byl i můj táta. Bohemista, který ho provázel, mu pošeptal jednu z mnoha tradovaných historek o velkém poetovi. Jak se Alexandr Sergejevič v ranní kocovině prodýchal na balkoně a ulicí jely dvě kněžny v kočáře. „Ach, Mistře, jaké štěstí vás vidět. Složte nám nějaké verše!“ A zívající Mistr vyhověl: „Slunce už leze slavně nad mraky a první pizdy sháněj amanty...“ V originále se to rýmovalo přesněji. Kousek níž je u chodníku socha Okudžavy, vypadá zamýšleně a taky trošku přiopile, chatrné sáčko s čerstvým sněhem na ramenou. V knihkupectví jsem si prohlížela Kunderovy přeložené knihy, zabíraly celý regál. O další polici se dělil Hašek s Kafkou. Čechov byl zatím ještě mezi domácí literaturou. Probírala jsem pohlednice s replika-

mi sovětských plakátů (například zelenavá žena vycházející z nemocnice, pod kterou je varování: Potrat škodí tvému zdraví!), ale přísná Táňa řekla, že to jsou blbiny pro turisty, a výchovně mi koupila ústavu. Stála jen 19 rublů (asi 12 korun). „O nové ústavě tady bylo referendum,“ řekla mi. „Já jsem hlasovala pro, spolubojovníci to nechápali. Jenže já řekla ano kvůli hlavě o lidských právech, tu psal Sacharov. Dokončil to a umřel. Ústavu si nosím pořád v batůžku, a když je konflikt, tak ji milicionářům předcítám.“ „Co říkáš na ten staronový státní znak?“ obrátila jsem v dlani minci s dvouhlavou orlicí. „Co by. Černobylské kuře.“ „A jak jsi spokojená s hymnou?“ „Pch! Nejdřív jsme to při různých produkcích ignorovali. Ale pak kvůli nám přijali zákon na ochranu hymny. Takže kdo při ní nevstane, jde sedět.“

Areál české ambasády je ze staré známosti v centru Moskvy (ulice Julia Fučíka) a působí jako pevnost. Železný plot s bodci, ostražitý vrátný, v budovách vysoké stropy, mohutná schodiště, ohromné sály. Brzy tu bude skvělý ples. Přes zasněžený dvůr jdeme do skromného Českého centra, je to takový téměř vejminek, Vlasta tu už nacvičeně rovná židle, dvě asistentky připravují mikrofony. Prezentaci české kultury v Ruské federaci mají na starost tři lidé. Množství menší než malé. Ale kultura si vždycky své cestičky vychodí, na rozdíl od plynu. Obchodáků je na ambasádě několik pater. Bankéři ze zemí bývalé RVHP sídlí svorně v jiném paláci a vymýšlejí plány, jak ty ostatky ekologicky zlikvidovat. Zatím aspoň pronajímají přebytečné kanceláře, aby trochu ušetřili za režii.

V půl sedmé je v kulturním sále asi padesát lidí. Mluvím o Palachovi, Táňa tlumočí a čte přeložené ukázky z mé knihy o něm. Pak jdou v hrobovém tichu filmové záběry z národního pohřbu. A potom následuje debata. Mladá novinářka s uszlzenýma očima pořád nechápe motiv toho pohledného studenta. Invazi zřejmě ve škole neprobírali. Zalituji, že jsem nepřivezla dokumentární záběry ze srpna, a snažím se tu starou zradu aspoň převyprávět. Táňa tlumočí po větách, zní nám to jako kulometné dávky. V devět hodin vstane v zadní řadě starší muž. „Já jsem byl jeden z těch, co

přiletěli těmi Antonovy. Pak jsme jeli v samohybných dělech z Ruzyně do centra Prahy. Bylo mi dvacet, tak jako Palachovi. Chci se teď omluvit. Ale asi se to nedá odpustit.“ Dívám se na něho, Táňa na mě a čeká, co soldátovi řeknu. „Omluva se přijímá,“ říkám bez úsměvu. Lidé vstávají a tleskají. Na pocit zadostiučinění je ale už pozdě. Knihy si rozebrali bohemisté a jejich studenti. Možná to přeloží a možná dostanou od nějakého bankéře peníze, aby to vydali. Svobodu tisku Sacharov garantuje v ústavě.

Ráno česká televize hlásí, že ruský plyn už zase proudí, Slovensko počítá ztráty v eurech, Bulharsko a Maďarsko sčítají své umrzlé. „No vidíš, já plyn neplatím už dva měsíce a nevypnuli mi ho,“ přízná po snídani Táňa. „Třeba to spletli,“ míním. V hale hotelu televize opakuje Obamův projev. „Láska k vlasti začíná láskou v rodině...“

Novoděvičí hřbitov, kam s Ninou jedeme, byl založen pro šlechtu, ale začátkem minulého století sem „vpustili“ i chudé herce z MCHATu. Časem se ze hřbitova stal Slavín. Pro cizince je to stručná a poměrně drsná kamenná učebnice dějepisu. V rohu areálu je bílý něžný náhrobek Stalinyovy ženy Nadi, která v jednatřiceti letech zemřela na průstřel. Dodnes je nejisté, zda pistoli držela ona nebo Koba (Stalinova bohatýrská přezdívka z dob, kdy vykrádal banky). Poblíž křehké Nadi jsou hroby jejích vyvražděných příbuzných. Sichr je sichr. Nina mě neúprosně vede dál kolem náhrobku Majakovského (sebevražda), spisovatele a ekonoma Čajanova (zastřelen), investigativního novináře Arťoma Borovika (neobjasněná havárie letadla), zoufalého spisovatele Fadějeva (sebevražda) až k hlavní trase, kde je vesele rozvlněný červenomodrobílý náhrobek Jelcina. I další politici, jež neumřeli přímo ve funkci, a tudíž nejsou u Kremelské zdi, tu našli své místo. Například Chruščov, jehož hlava na polici kubistického pomníku vypadá jako záběr z videa Al-Káidy. Monumentální režisér Bondarčuk s nosem zaboreným do sněhu zvyšuje věkový průměr umělců (zemřel až ve čtyřiasedmdesáti). Jeho přítel herec, režisér a spisovatel Šukšin to (neobjasněně) zabalil už ve čtyřiačtyřiceti. Bulgakov zemřel na smutek ve čtyřiceti devíti letech. Rozhlížím se po jméně Solženicyn. „Sol-

zy je v Donském klášteře,“ vysvětlí Táňa. „Nedaleko něj tam je i hromadný hrob s *nevyžádanými* popely popravených z třicátých let. Chceš tam taky zajet?“ „Ne. Tohle už asi stačí.“ Navíc je hodně pod nulou. I foťák mi zamrzl. Otužilá Táňa svléká rukavice a zahřívá aparát v dlaních. „Protože tenhle hrob si ještě musíš vyfotit!“ Zvednu oči k obílenému pomníčku se stříškou. Připomíná mi boží muka v polích. Anton Pavlovič Čechov. „Tak co?“ mhouří oči bohemistka. „Není to důkaz, že byl Čech?“ Přikývnu. „Jo. Ale z Moravy.“

„Jak se vám líbila Moskva?“ ptá se řidič Roman, když mě po pěti dnech odváží na Šeremetěvo. „Je velmi zajímavá.“ „To je. A je to statečné město! Tady za tím nadjezdem je linie, kam až došli Němci. Než jsme je zahnali!“

Romanovi je čtyřicet. A je Tádžik. Odnáší mi kufr plný novin a časopisů a přátelsky se loučí: „Tak zase brzo přijedte!“

Odlet je až za tři hodiny! Ale sichr je sichr, na tenhle spoj je lepší přijít dřív. Lavičky v hale jsou obsazené, sedám si k baru. „Dvě stě gramů červeného!“ Servírka vyndá malou lahvičku. „Pět set osmdesát rublů.“ Tolik černobylských kuřat už nemám. A tak mi za dvě stovky čepuje půllitr německého piva. Prostě Evropa.

Právo – Salon, únor 2009

KRIZE A KRMENÍ DOBYTKA

Intelligentní člověk prý dokáže poznat, na co jeho znalosti a schopnosti nestačí. Bez rozpaků tedy uznávám, že ani po rozhovorech s několika ekonomickými odborníky nevím, jak vyřešit celosvětovou krizi. Oni to nevědí taky, ale aspoň mi dokázali vysvětlit, proč vznikla, a shodli se, že hned tak nezanikne. Ta hubená léta ale nemusejí být jen přetrpěnými roky. Nemusíme ten čas ztratit pouze přežíváním a čekáním na lepší dobu. A skuhráním. Můžeme mezitím udělat něco, na co předtím nebyl čas. Moji ekonomičtí odborníci v debatách svorně prohlásili, že tato dnešní celosvětová krize souvisí nejen s prázdnými penězi, ale i s vyprázdněním hodnot. Tedy i s krizí kultury.

„Jsou toliko dvě strany politické na světě: strana poctivých a strana nepoctivých. Poznáte je podle toho, kterak školství podporují.“ Autor této citace Karel Havlíček Borovský patřil ke střední generaci národních buditelů. Ti před ním vzkřísili jazyk, aby on a ti po něm mohli vřadit českou kulturu zpátky do evropského kontextu.

Trochu zjednodušuji, obrozencům šlo i o ideje. Chtěli vyzkoumat a předat smysl českých dějin. To, že Masaryk a Pekař měli rozličné názory na některé jejich etapy, neznamená, že jeden či druhý by neznal fakta. Rozdílnost v názlehu na děje minulé spíš souvisely s rozdílným pohledem na potřeby přítomnosti. Masaryk měl touhu povzbudit národ připomínáním jeho historických vzepětí a hledal mezi nimi spojovací cestu. Pekař se svým katoličtějším vnímáním českého osudu tehdy čestně prohrál. Mezi vzdělanci se ale ten „starý“ spor omílá dodnes. To je regulérní právo se-

čtělých lidí – číst dějiny různě. Moje generace se o T. G. Masarykovi učila ve škole jen nepříznivé věci, o Pekařovi nic, ale mnozí z nás to po škole dohnali. Nedoporučované knihy v nás tehdy budily zvědavost. V samizdatu jsme pak četli i soudobé zakázané knihy, což nám pomáhalo poznat i nová fakta a utvářet si názory.

Brzy to bude dvacet let, kdy se naše republika vrátila k demokracii a ke svobodě slova, která je jejím základním předpokladem. Právo na informace má každý a právo na svobodu slova taky. Na internetu toto právo uchvacují i vulgarismy. Svoboda slova však neznamena jen svobodně nadávat, ale především svobodně mluvit k věci, o kterou jde. A teď jsme u toho. O jakou společnou věc nám dnes v Čechách jde?

Když jsem tuto otázku před rokem položila svým studentům, většina se shodla na prostých požadavcích: že jde o to žít v pocitu bezpečí a nemít strach z bídy. Moje připomenutí nějakých vyšších ideálů je popudilo. Vysvětlili mi, že ideály už zkazily život jejich rodičům a prarodičům a že nejzdravější je být skeptikem, nevěřit v nějaké společné plány a chovat se podle pravidla *Urvi, co můžeš*. Ptala jsem se jich, proč tedy s tímto životním názorem navštěvují literární akademii. Dověděla jsem se, že se chtějí naučit psát povídky a knihy. Znělo to velmi upřímně a stálo mě hodně času, než někteří uznali, že psaní knih není jen způsob obživy, ale i odpovědnost. A že vůbec není soukromou záležitostí něco psát a napsané posílat mezi lidi, aby to četli. Někteří nakonec uznali, že tvůrčí člověk zkrátka musí mít ideály a že to neznamena věřit něčemu, ale něco chtít.

Tato zkušenost vypovídá samozřejmě i o tom, v jakém stavu je české školství, jak opomíjí výchovu osobností a jak nehotoví většinou vycházejí lidé ze středních škol. V dnešní době je v Čechách velmi populární slovo profesionál. A přitom právě profese pedagogů, lidí, kteří směřují naše děti do života, je velmi nízce hodnocena. Malý národ s nově obnovenou demokracií by však logicky měl školství preferovat. Je nebezpečné, když dnešní studenti obecně trpí krizí paměti a reagují jako marfani. A je to naše nedbalostní chyba. Tedy: politiků, kteří o vzdělanostní společnosti jen žvaní.